

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 636.32/.38:631.111.1(332.132)

Беженар І.М.*кандидат економічних наук, науковий співробітник
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»*

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ТА СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ВІВЧАРСТВА НА ОСНОВІ ЇЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

IMPROVEMENT OF REGIONAL DISTRIBUTION AND PRODUCTION STRUCTURE OF SHEEP BREEDING BASED ON ITS DIVERSIFICATION

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано шляхи внутрішньогалузевої диверсифікації та запровадження раціональної виробничої спеціалізації з метою підвищення ефективності виробництва. Визначено основні шляхи вдосконалення регіонального розміщення виробництва продукції вівчарства шляхом продуктово-територіальної сегментації регіонів України на основі сучасних природно-кліматичних та регіонально-історичних особливостей функціонування галузі.

Ключові слова: галузь вівчарства, спеціалізація, диверсифікація діяльності.

АННОТАЦИЯ

В статье предложены пути внутриотраслевой диверсификации и внедрения рациональной производственной специализации с целью повышения эффективности производства. Определены основные пути совершенствования регионального размещения производства продукции овцеводства путем продуктово-территориальной сегментации регионов Украины, исходя из современных природно-климатических и регионально-исторических особенностей функционирования отрасли.

Ключевые слова: отрасль овцеводства, специализация, диверсификация деятельности.

ANNOTATION

In the article, in order to improve the efficiency of sheep breeding, the directions of intra-branch diversification and implementation of rational specialization was recommended. The main ways to improve the regional distribution of production of sheep breeding by product-territorial segmentation of regions of Ukraine on the basis of today's climatic and regional historical features of the functioning of the industry were determined.

Keywords: sheep breeding, specialization, diversification of activities.

Постановка проблеми. Сучасний стан галузі вівчарства характеризується зменшенням чисельності овець до 785,8 тис. голів у 2014 р. (або на 90% порівняно з 1990 р. та на 18,4% – з 2000 р.), зменшенням обсягів виробництва баранини до 14,4 тис. тонн (або на 68,6% проти 1990 р., на 16,3% проти 2000 р.), вовни – до 2,6 тис. тонн (або на 91,3% проти 1990 р., на 23,5% проти 2000 р.). Зважаючи на вищевикладене, виникає необхідність збільшення обсягів виробництва, підвищення продуктивності овець, конкурентоспроможності вівчарської продукції, концентрації виробництва і організації міжрегіонального обміну особливо в найбільш

сприятливих традиційних вівчарських регіонах (природно-економічних зонах) при врахуванні динаміки ринкового попиту на регіональному, вітчизняному та світовому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропозиції щодо розвитку вівчарства подано в наукових доробках вітчизняних і зарубіжних вчених: В.Ю. Белінського, М.А. Василюєва, В.І. Вороненка, Л.В. Жарук, М.Ф. Іванова, В.М. Іовенка, В.А. Мороза, О.Б. Наумова, О.І. Сокола, В.О. Сухарльова, І.Н. Топіхи, В.М. Туринського, Л.С. Шелест та інших. Проте потребують поглибленого вивчення питання усунення основних причин скорочення обсягів виробництва продукції вівчарства та постає об'єктивна необхідність диверсифікації з урахуванням світових тенденцій розвитку.

Постановка завдання: запропонувати основні напрями диверсифікації виробництва продукції вівчарства та регіональної спеціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Диверсифікацією в аграрній сфері є створення і розвиток торгово-закупівельних пунктів та заготівельно-збутових організацій, сільськогосподарської кооперації (споживчої, виробничої, збутової, страхової, кредитної та інших форм), агросервісних організацій і, як наслідок, оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції; організація діяльності суміжних галузей: розвиток етнографічного і аграрного туризму, переробної харчової промисловості (переробних цехів, боєнь тощо), сільських промислів та ремесел.

Ще в 30-х рр. академік М.Ф. Іванов сформулював думку, що «вівця може успішно конкурувати з будь-яким видом сільськогосподарських тварин, якщо вона одночасно продукує вовну, м'ясо, молоко і високоякісні овчини» [1, с. 58]. Цього правила щодо ведення вівчарства дотримуються в усіх країнах, де воно добре розвинено, зокрема в Австралії і Новій Зеландії (частка прибутків від реалізації вовни не перевищує 30%, а більша її частина при-

падає на продаж баранини). Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності та методом «виживання» в сучасних ринкових умовах може стати зміна внутрігалузевої спеціалізації галузі на продукцію, що користуватиметься

стабільним попитом. Враховуючи світові тенденції переорієнтації галузі, зростання попиту на баранину та сири з овечого молока, розглянемо вартісні показники при різних видах продукції, отриманої від овець (табл. 1).

Таблиця 1
Ефективність виробництва продукції вівчарства за різними напрямами спеціалізації

Виробництво продукції	Напрямы спеціалізації						Комплексне використання продукції	
	Вовновий		М'ясний		Молочний		к-сть	вартість, грн
	к-сть	вартість, грн	к-сть	вартість, грн	к-сть	вартість, грн		
Вовна, кг	3	48	2,3	9,2	2,3	8,1	2,3	8,1
Овчини, шт	1	12	1	12	1	12	1	12
М'ясо, кг	10	250	30	750	15	375	18	450
Бринза	-	-	-	-	10	350	10	350
Інша продукція	1	2,8	1	2,8	1	2,8	1	2,8
Одержано валової продукції на одну вівцю, грн		312,8		774		747,9		822,9
Витрати на утримання однієї вівці, грн		690		690		690		690
Прибуток на 1 вівцю, грн		-377,2		84		57,9		132,9
-377,2		84		57,9		132,9		

Для розрахунків ефективності ми взяли середні норми продуктивності для овець вітчизняних порід, на основі яких визначено обсяги виробництва продукції вівчарства. За середніми цінами, що склалися на ринках у 2012 р. на продукцію вівчарства, визначено вартість продажу, при товарності 80–90%. Витрати на утримання одержано шляхом додавання витрат (за статтями), які безпосередньо формують собівартість продукції. Розрахунки засвідчують, що найбільше грошових надходжень серед продуктів вівчарства приносить виробництво баранини, що підтверджує перспективність вирощування овець на м'ясо. Ефективність розведення овець також підвищується при використанні вівцематок як дійних тварин, продукуючи молоко з наступною переробкою його на сири та бринзу. Ціни реалізації продуктів переробки овечого молока вищі, ніж коров'ячого (сири дорожчі на 10–50%). Але найбільш прибутковим вівчарство стає при комплексному використанні продукції вівчарства.

Розглядаючи розвиток галузі вівчарства за природно-кліматичними зонами, варто зауважити, що зона Степу, яка характеризується спеціалізацією і концентрацією виробництва, в 2012 р. виробила 78,8% вовни і 60,4% баранини від загального виробництва продукції вівчарства в Україні. У цій зоні склалися найбільш сприятливі можливості для ефективного застосування методів годівлі, відтворення стада, вирощування молодняку та організації праці. Зона має всі необхідні умови для створення хорошої племінної бази.

Вівчарство Лісостепу і Полісся характеризується такими особливостями: надвисока

питома вага особистих селянських господарств у структурі виробництва вівчарської продукції (58% і 78,7% відповідно), що обумовлено як низькими середньодушовими доходами, так і традиційно високою активністю домогосподарств регіону у сільськогосподарському виробництві; відсутність ефективно ринкової інфраструктури, спекулятивні коливання цін; високий рівень споживання м'яса овець в регіоні (Полісся – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Лісостеп – Чернівецька, Тернопільська і частково Хмельницька області); низький рівень зацікавленості виробників у зазначеній продукції (відмова від неї на користь більш ліквідних галузей, попри невідповідність природно-кліматичних (у гірській місцевості) передумов для їх вирощування) [2]. Okремо варто також виділити Карпатський регіон. В цьому регіоні уже склалася перспективна спеціалізація вівчарства на розведенні молочно-хутрових порід овець, таких як цигайська, гірсько-карпатська, каракульська і сокольська породи.

Враховуючи природно-кліматичні умови, географічне положення, економічну спеціалізацію, що склалася, напрями продуктивності овець, ресурсний потенціал: чисельність поголів'я, обсяги виробництва вівчарської продукції, наявність племзаводів та племрепродукторів, забезпеченість науковими кадрами, близькість до кордонів, можливостей ринків збуту; кон'юнктуру ринку: попит та пропозицію, економічну ефективність за умови використання всіх видів вівчарської продукції, ми пропонуємо продуктово-територіальну сегментацію регіонів (областей) України (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл регіонів за напрямками спеціалізації господарств на різних видах продукції вівчарства

Перша зона. До першої зони належать Херсонська і Харківська області, на території яких розміщено найпотужніші наукові центри: Інститут тваринництва України (Харківська область) та науковий центр Інститут вівчарства Асканія-Нова (Херсонська область), які займаються вдосконаленням технології вирощування племінного молодняку і виробництва продукції вівчарства та надають інформацію господарствам і населенню про досягнення НТП. Тут сконцентровано значний науковий потенціал, в тому числі і з переробки вовни, який до цих пір залишається не повністю реалізованим [3, с. 6]. Крім цього, ці дві області мають найбільшу кількість племрепродукторів, характеризуються найвищими настригами тонкорунної вовни та якісним племінним поголів'ям овець. Основними виробниками у цій зоні Херсонської області є: дослідне господарство «Маркеєво» (племінний завод асканійського породного типу багатоплідних каракульських овець, асканійської м'ясо-вовнової з кросбредною вовною) та «Асканія-Нова» НААН України (племінний завод таврійського типу асканійської тонкорунної породи та асканійської м'ясо-вовнової породи з кросбредною вовною) Чаплинського району. А також СТОВ «Світанок» (Новотроїцького району), ДПДГ «Асканійське» (утримання таврійського типу асканійської тонкорунної породи) Каховського району, племзавод із розведення асканійської тонкорунної породи овець «Червоний чабан» (Каланчацького р-ну), що утримують 900–1 700 голів та продають племінних овець. В Харківській області – дослідне господарство Інституту тваринництва НААН «Чувиріне» (Вовчанського району) з вирощування сокільських овець та ВАТ «Іллічівка» – племзавод з вирощування овець породи прекоз, СТОВ «Барвінківська» (племінний завод з розведення овець асканійської тонкорунної породи таврійського типу та племінний репродуктор овець асканійської м'ясо-вовнової з кросбредною вовною дніпропетровського типу) Барвінківського р-ну – чисельністю 300–2 000 овець.

Оскільки зазначена зона має потужну наукову і селекційно-племінну базу, то необхідним є відновлення роботи племінних господарств, що сприятиме покращенню генетичних якостей, зростанню продуктивності, здешевленню племінного молодняку. Доцільно тут в перспективі сконцентрувати вирощування племінних овець в спеціалізованих вівчарських підприємствах – племінних заводах та фермах (табл. 2). Неплемінних овець, ймовірно, вирощуватимуть особисті селянські господарства.

Також зазначена зона має перспективи для створення вівчарського кооперативу зі збору і переробки вовни за умови сприяння держави, яке полягає у спрощенні механізму реєстрації кооперативу, компенсації частини вартості обладнання, надання податкових пільг.

Переробка вовни здійснюється на переробних вовнових підприємствах, таких як ЗАТ «Харків-Вовна», килимовий комбінат «Епос», «Красная нить», «Отекс» (м. Харків), на базі «Асканії-Нової» переробка продукції у ковдри, проте її обсяги незначні).

У вказаних областях збереглися племінні господарства, які, об'єднавшись, змогли б забезпечити на першому етапі переробне підприємство необхідною кількістю сировини. Створення підприємства з переробки місцевої вовни є перспективною ідеєю, її втілення могло б стимулювати поступове нарощування поголів'я овець, а також сприяти збереженню місцевої тонкорунної асканійської породи овець. Наукове забезпечення галузі передбачає створення генотипів м'ясо-вовнового напрямку, племінних овець з тонкою вовною, які конкурентоспроможні на світовому ринку та пристосовані до природнокліматичних умов України.

Друга зона. Передбачає промислове виробництво продукції вівчарства, орієнтоване на експорт (впровадження прогресивних організаційно-технологічних рішень та технічних засобів) та будівництво міжгосподарських переробних підприємств.

Ця зона, особливо степові регіони, утримує найчисельніші стада овець, завдяки чому має великі потенційні можливості для нарощування обсягів виробництва продукції вівчарства [4, с. 85]. Саме в цій зоні діють рентабельні підприємства ТОВ Агрофірма «Агропромсервіс» (Мар'їнського р-ну Донецької обл.), племзавод з розведення цигайської породи овець «Славне» Роздольненського р-ну, СП «Південно кримське вівчарство» Нижньогірського району АР Крим з чисельність овець від 78 голів до 1 003 голів. Для такого регіону характерний високий рівень споживання баранини, що зумовлено проживанням на цій території кримських татар, які за релігійними переконаннями і національними традиціями не їдять свинину, та сезонною міграцією населення внаслідок курортного періоду [5; 6].

Також в цій зоні розвинена мережа племінних господарств. В АР Крим вирощують також і пле-

мінних овець цигайської породи, зокрема у племзаводі «Чорноморське» (Сакського р-ну), племгоспі «Бакальський» (Роздольненського р-ну), племгоспі «Міжводне» – (Чорноморського р-ну) та ін.

Тривалість безморозного періоду дозволяє у зоні Степу подовжувати пасовищне утримання і таким чином знижувати вартість кормів; є умови для вирощування овець, які даватимуть два окоти в рік [7, с. 143].

У першій підзоні доцільною є переорієнтація на виробництво м'яса баранини та бройлерної ягнятини [8, с. 52]. З цієї метою необхідно використовувати м'ясні і м'ясо-вовнові породи з високим генетичним потенціалом продуктивності як вітчизняної, так і зарубіжної селекції та реалізовувати овець на забій у віці 4–7 місяців, адже саме на ягнятину і молоду баранину існує підвищений попит у споживачів, а також це приносить значно більший прибуток підприємству та скорочуватиме витрати у 1,6–2,4 рази (табл. 3).

Отже, високотехнологічні підприємства з виробництва баранини необхідно споруджувати на сході і півдні України шляхом залучення інвестицій та пільгових довгострокових кредитів; необхідне створення багатофункціонального комплексу з прийому та забою овець, вирощуваних в особистих селянських господарствах для відповідності баранини вимогам ЄС; формувати інтегровані вівчарські об'єднання закритого циклу.

Отже, високотехнологічні підприємства з виробництва баранини необхідно споруджувати на сході і півдні України шляхом залучення інвестицій та пільгових довгострокових кредитів; необхідне створення багатофункціонального комплексу з прийому та забою овець, вирощуваних в особистих селянських господарствах для відповідності баранини вимогам ЄС; формувати інтегровані вівчарські об'єднання закритого циклу.

Таблиця 2

Перспективи у виробничій спеціалізації регіонів

Зона (області, що входять)	Характеристика
I. Херсонська, Харківська	Найбільш сприятливі природно-економічні умови для вирощування племінного молодняка та виробництва вовни (тонкорунної) з можливістю самозабезпечення продукцією вівчарства власних потреб та експорту. Основний напрям спеціалізації вівчарських господарств зони: вирощування племінного молодняка. Додатковий: виробництво вовни, баранини та їх переробка. Рівень самозабезпечення: повністю забезпечує власні потреби в продукції вівчарства з можливістю експорту за межі вказаних областей та за кордон.
II. АР Крим, Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська Запорізька, Миколаївська,	Зона охоплює області-лідери з виробництва. Має можливості до промислової переробки, орієнтована на експорт продукції. В її межах виділимо три підзони: 1. Основний напрям спеціалізації вирощування овець на м'ясо. Доцільно створювати великі підприємства на промисловій основі та господарства репродуктори. 2. Основний напрям спеціалізації – виробництво і переробка вовни. Доцільно тут розмістити переробні підприємства та потужні підприємства з легкої промисловості для переробки вовни у тканини. 3. Основний напрям спеціалізації – виробництво молока та переробка його у сири, вирощування овець для отримання шубної сировини. Передбачено створення підприємств із переробки молока, баранини, вовни та додаткової продукції вівчарства у предмети народного споживання (фермерські господарства, ОСГ, кооперативи).
Одеська область та області Карпатського регіону (Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська)	Незважаючи на рівень основної спеціалізації, пропонується комплексне виробництво і переробка продукції вівчарства. Рівень самозабезпечення: повністю забезпечує власні потреби в продукції вівчарства з можливістю експорту за межі вказаних областей та за кордон. Доцільно створювати оптові ринки для забезпечення бараниною промислових центрів (туристичних міст), експорт морським шляхом – Одеса, Крим та у сусідні держави (у зв'язку з близькістю кордонів у Карпатському регіоні та морських кордонів АР Крим, Одеська область).
III. Житомирська, Полтавська, Черкаська, Сумська, Вінницька, Рівненська Хмельницька	Основний напрям спеціалізації – виробництво баранини. Незважаючи на рівень основної спеціалізації пропонується комплексне виробництво і переробка продукції вівчарства. Рівень самозабезпечення: низький рівень забезпечення власних потреб регіону. У перспективі можуть певною мірою самозабезпечуватись продукцією. Пропонується створення середніх і малих підприємств.
IV. Волинська, Київська, Тернопільська, Чернігівська	Основний напрям спеціалізації – виробництво баранини. Незважаючи на рівень основної спеціалізації, пропонується комплексне виробництво і переробка продукції вівчарства. Рівень самозабезпечення: області з мінімальними обсягами виробництва продукції вівчарства, де виробничий потенціал галузі слабо використовується. Рекомендовано створення сімейних ферм.

Таблиця 3

Економічна ефективність реалізації баранини залежно від віку

Показник	Молочна ягнятина (вік забою до 4 міс.)	Дієтична ягнятина (вік забою до 7 міс.)	Ягнятина (вік забою понад 7 міс.)
Витрати на утримання 1 голови, грн	390	580	950
Жива вага, кг	21	34	66
Настриг вовни, кг	-	3	6
Реалізаційна ціна 1 кг, грн:			
живої маси	25	20	15
вовни	-	8	8
Вартість валової продукції	525	704	1038
Одержано прибутку від реалізації на забій, грн	135	124	88
Рентабельність, %	34,62	21,38	9,26

Отже, високотехнологічні підприємства з виробництва баранини необхідно споруджувати на сході і півдні України шляхом залучення інвестицій та пільгових довгострокових кредитів; необхідне створення багатофункціонального комплексу з прийому та забою овець, вирощування в особистих селянських господарствах для відповідності баранини вимогам ЄС; формувати інтегровані вівчарські об'єднання закритого циклу.

Оскільки в Україні немає безвовнових овець, то переробкою вовни овець, які вирощуються заради м'яса займатимуться: ЗАТ «Криворізька вовнопрядильна фабрика» (Дніпропетровська обл.) та АТЗТ Донецьке камвольно-прядильне підприємство «Золоте руно», ЗАТ «Донецька суконна фабрика» (Донецька обл.) та Луганська тонкосуконна фабрика, ЗАТ «Лутекс» (Луганська обл.), АТВТ «Татарбунарська суконна фабрика», ЗАТ Одеське виробничо-торгівельне об'єднання «Блакить», Золочівське виробничо-торгівельне акціонерне підприємство (Одеська обл., «Бахчисарайська суконна фабрика» (АР Крим), ТОВ «Транс Агро Світ» (Кіровоградська обл.).

В другій підзоні (Запорізька, Миколаївська обл.) вироблена тонкорунна вовна високої якості (асканійської тонкорунної та цигайської породи овець) використовується при виробництві подушок, покривал, килимів, для виробництва одягу та трикотажу (білизни, джемперів та ін.). Стримуючим фактором є складна ситуація з реалізацією вовни. Собівартість вовни значно перевищує ціну, яку за неї пропонують. Альтернативним шляхом збуту вовни може стати організація переробних і в'язальних цехів як окремого підрозділу господарства або як приватного підприємства, сировиною для яких є вовна, а продукцією – рукавиці, шарфи, шкарпетки. Така продукція користується попитом на ринку, який в холодну пору року зростає.

Третя підзона – виробництво і переробка овечого молока. Позитиви та перспективи розвитку напряму диверсифікації на овече молоко: вітчизняний ринок овечого молока і продуктів переробки не повністю насичений (незайнятість ніші), виробництво овечого молока перебуває тільки на

етапі становлення, існує можливість виробництва широкого асортименту продукції, для забезпечення конкурентоспроможності на ринку та зниження ризиків. Негативи: низька культура споживання продуктів переробки овечого молока, відсутність на вітчизняному ринку продуктивних тварин високої генетики (з 1 229 порід овець світу придатними для молочного виробництва є 100 високопродуктивних порід овець, тому потрібен імпорт таких порід в Україну).

В Одеській області розповсюджені каракульська і романівська породи, які невибагливі в утриманні та дають стандартні тушки м'яса, вовну шубного напрямку, легкі і зносостійкі овчини. Вівчарі Одеської області у минулому широко практикували доїння овець, а населення використовувало молоко для виготовлення різних місцевих видів сирів і бринзи, а також кисломолочних продуктів. Але з перетворенням грубововняного вівчарства в тонкорунне і напівтонкорунне доїння маток різко скоротилося, а виробництво овечого молока знизилося. На нашу думку, такий досвід потрібно використовувати в сучасних умовах. В Одеській області діє досить багато рентабельних фермерських господарств з вирощування овець з поголів'ям до 100 голів. Ефективним є функціонування і великих промислових підприємств, наприклад ТОВ ВКФ «Бородіно-А» (Тарутинського р-ну) із чисельністю 4 953 голів каракульських овець та рівнем рентабельності 64,7%; ТОВ «Руно-Агро», ВАТ «Шампань України» (Арцизького р-ну).

Враховуючи, що Одеса – це всеукраїнський торговий центр, один з лідерів за чисельністю поголів'я, з виробництва баранини та овечого молока, то в цій області варто створити регіональний аграрний оптовий ринок.

До цієї підзони ми зараховуємо і Карпатський регіон. Саме тут розводять овець гірськокарпатської породи, від якої одержують килимову вовну для розвитку килимарства та ліжникарства, хутрові овчини, м'ясо і товарне молоко водночас [9, с. 6]. Пасовищне утримання овець в гірсько-карпатських районах є природним методом удобрення земель із нестачею гумусу; сприяє зниженню собівартості

продукції. Основними виробниками продукції вівчарства є фермерські та особисті селянські господарства. У цій зоні вже існує неформальний тип кооперації, що полягає в об'єднанні власників у літній період та спільному випасанні овець, розподілі вироблених з овечого молока сирів.

Зважаючи на забезпечення охорони навколишнього середовища, пріоритетним видом рекреаційної діяльності для території Карпатського регіону і Одеської області (третьої підзони) є розвиток сільського туризму та овітерапія як новий метод оздоровлення дітей і дорослих [10; 11].

Отже, у другій зоні потрібно комплексно використовувати всі види продукції, робити часткову або повну їх переробку, фасування та пакування у тару. За умов розвитку туристичної інфраструктури необхідна налагоджена структура збуту вівчарської продукції за прямими зв'язками переробним, торговим підприємствам, у кафе, заклади громадського харчування.

Третя зона характеризується вирощуванням переважно неплеєнних овець у особистих селянських господарствах, передбачено залучення більшої кількості сільськогосподарських підприємств до вирощування і виробництва продукції вівчарства. Проте варто виділити на території цієї зони підприємства АФ «Брусилів» (1 140 голів овець) Брусилівського району Житомирської області, яке має статус плеєнного господарства з розведення овець асканійської м'ясо-вовнової породи, СВК «Лабунський» – плеєнрепродуктор з розведення кавказької породи (с. Новолабунь Полонського р-ну Хмельницької обл.) з чисельністю поголів'я 272 гол. та ФГ «Мерінос-Україна» – розведення порід меріноландшаф, меріноланд і суффолк – 639 голів та ВКФ «Пилигрим» – розведення овець породи лаконе (с. Чабанівка, Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.), СТОВ «Мир» Погрибищенського району та АТ «Птахокомбінат Бершадський» Бершадського району Вінницької області (з поголів'ям до 100 голів), які працюють на інноваційній основі, зокрема із застосуванням сучасної системи вентиляції та освітлення приміщень відповідно до технологічних норм, на високому рівні знаходиться забезпеченість кормами та вітамінно-мінеральними концентратами, застосування вакцинації та використання «електронного пастуха». Області цієї зони в майбутньому можуть забезпечувати власні потреби в продукції вівчарства за рахунок власного виробництва, оскільки традиційно ці потреби незначні. Лише мала частка виробленої продукції надходить на продаж. Пропонується створення середніх і малих підприємств (200–500 голів) та вирощування овець в особистих селянських господарствах. Отже, орієнтована ця зона має бути на виробництво високоякісної конкурентоспроможної вівчарської продукції, особливо баранини, дріб-

ними виробниками, їх інтеграція з переробними підприємствами, створення відповідної системи заготівлі.

Четверта зона характеризується низьким рівнем забезпеченості продукцією вівчарства, проте наявний виробничий потенціал може бути реалізований у перспективі. Вівчарство тут є допоміжною галуззю і суттєво не впливає на економіку виробництва. Хоча можна виділити підприємство ПП «Гобзов» (Обухівського р-ну Київської обл.) та ФГ «Бах і сім'я» – плеєнний репродуктор романівської породи овець (750 голів). В цій зоні рекомендовано створення підприємств з дрібними вівчарськими фермами та сімейних ферм. Області цієї зони повинні самі вирішувати, чи вигідно їм розвивати власне виробництво продукції вівчарства чи завозити її з інших регіонів, тобто мається на увазі, що вони самозабезпечуватимуться в певних межах, а решту необхідної продукції закуповуватимуть.

Можливості для збільшення виробництва вовни й баранини для останніх двох зон на основі диверсифікації продукції вівчарства використовуються недостатньо. При орієнтації на виробництво баранини вовна буде додатковою продукцією. Переробку вовни здійснюватимуть: ТОВ «Каскад-Текстиль» та ЗАТ «Суми-камволь», ЗАТ «Глухівська суконна фабрика» (Сумська обл.); АТЗТ «Славутська суконна фабрика», ВАТ «Дунаєвецька суконна фабрика» (Хмельницька обл.), Черкаська державна валяльно-повстяна фабрика, Лубенська колективна фірма «Валтекс» (Полтавська обл.), ВАТ Чернігівська фабрика «Чексіл» (Чернігівська обл.), «Богуславська суконна фабрика» (Київська обл.), фабриці поглибленої переробки вовни «Роза-Хутро» для подальшого пошиву одягу, взуття, постільної білизни, дитячих виробів. Ми пропонуємо насамперед створення відповідної системи заготівлі, а також організацію невеликих додаткових виробничих потужностей для виготовлення ковдр, скатертин, подушок, пончо, різних тканин вовнового типу, декоративних панно, етнічних сумок і рюкзаків та шкарпеток тощо. Хутряні і шубні овчини планується переробляти на Тисменицькому виробничому хутровому об'єднанні, Жмеринській і Житомирській хутровій фабриці та у ТОВ «Барс-Вул» (Чернігівська область). Для цих регіонів (друга, четверта зони) обов'язковою умовою є ведення вівчарства у поєднанні з іншими галузями сільського господарства, зокрема скотарством та рослинництвом, що дає змогу ефективно використовувати матеріально-технічні засоби та трудові ресурси і забезпечує ефективну діяльність.

Висновки. Отже, для підвищення конкурентоспроможності галузі доцільно збільшити поголів'я овець, поглибити зональну концентрацію і спеціалізацію у ефективно функціонуючих структурах найбільш придатних та традиційних природо-кліматичних зон вирощування

овець (зона Степу та Карпатський регіон) для забезпечення потреб регіонів, де її виробництво є неефективним і недостатнім. Обґрунтовано пропозиції з формування ареалів ефективного виробництва продукції вівчарства, що можуть бути покладені в основу розробки комплексних цільових програм планування та прогнозування зонального й регіонального розміщення. При орієнтації на виробництво вовни і баранини найбільш сприятливими є умови зони Степу, де доцільно створювати великі спеціалізовані господарства; в пригірських районах (Крим, Карпати) – кооперативи дрібних виробників, що спеціалізуються на виробництві овечого молока, баранини і вовни та їх переробці; в інших регіонах, де вівчарство сконцентроване здебільшого в особистих селянських господарствах і не є основною спеціалізацією – створення сімейних ферм та інших підприємницьких структур.

Окрім використання природноекономічних територіальних особливостей, потрібна розробка регіональних програм щодо підтримки найбільш сприятливих зон поширення вівчарства та вітчизняних виробників якісної вівчарської продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванов М.Ф. Курс вівчарства / М.Ф. Іванов. – 5-е вид., випр. і доп. – К. : Державне видавництво сільськогосподарської літератури УРСР, 1950. – 399 с.
2. Сільське господарство України : статистич. зб. – К. : Держкомстат України, 2011. – 370 с.
3. Іовенко В.М. Наукове забезпечення галузі вівчарства / В.М. Іовенко, В. . Вороненко, П.Г. Жарук // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 8. – С. 5–10.
4. Шелест Л.С. Оцінка стратегічного потенціалу вівчарства степової зони України : моногр. / Л.С. Шелест. – Асканія-Нова, 2009. – 164 с.
5. Рябко В.М. Розвиток вівчарства на півдні України / В.М. Рябко // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 4. – С. 39–41.
6. Сухарльов О.В. Вівчарство України, стан та прогноз стабілізації / В.О. Сухарльов, О.М. Гетманець. // Вівчарство : міжвідом. тематичний наук. зб. – Нова Каховка : ПІЕЛ, 2007. – Вип. 34. – С. 77–79.
7. Сухарлев В.А. Экономические стимулы возрождения овцеводства Украины / В.А. Сухарлев // Зб. наук. пр. Луганського НАУ / за ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ : Вид-во ЛНАУ, 2004. – № 37(49). – С. 141–145.
8. Лазаревич А.П. Актуальные проблемы возрождения крымского овцеводства / А.П. Лазаревич, В.А. Радченко // Економіка АПК : міжнар. науково-виробничий журн. – 2006. – № 5. – С. 49–55.
9. Новікова Н. Відродимо вівчарство – піднімо економіку України / Н. Новікова // Фермерське господарство. – 2009. – № 4. – С. 5–8.
10. Comen, T., Foster, D., 2008. Agricultural Diversification and Agritourism. Interim report. [online] Available at: <http://www.uvm.edu/tourismresearch/agtour/publications/Agritourism%2520Report.pdf>.
11. Maclelan, R., Smith R., 1998. Tourism in Scotland. London: International Business Press. 298 p.